

CAZUL IONESCU-CAION. Câteva precizări aparent ne semnificative *

Lucian Nastasă**

Abstract: *The following article poses as an immersion into the accusation of plagiarism of the well known personality Ion Luca Caragiale, accusation made public by the former student, Constantin AL. Ionescu Caion. As a consequence of accusing an important character of the national culture, following that process, the student would suffer the stigmatization of a raging society because he brought dishonour to national culture values.*

Keywords: Caragiale, conflict between generation, Ionescu-Caion, plagiarism

Acuzația de plagiat adusă lui Ion Luca Caragiale de un tânăr literat și gazetar, totodată și student la Facultatea de filosofie și litere din București, Constantin Al. Ionescu-Caion¹, a deschis în istoria literaturii române un capitol ce a făcut să curgă multă cerneală, generând pasiuni și controverse, împărțind lumea în pro- și anti-Caragiale, cu consecințe aparent inofensive în ceea ce-l privește pe marele dramaturg, însă dezastruoase în cazul celui ce a îndrăznit să rostească o asemenea învinuire.

Fără a intra în detaliile acestui caz, o scurtă prezentare a evenimentelor se impune de la sine, pentru a avea cadrul necesar precizărilor pe care le vom face în acest articol. Este vorba de o clarificare a împrejurărilor și argumentelor – neinvocate până acum de istoricii literari, de la Octav Minar până la Șerban Cioculescu și Marin Bucur –, ce au dus la decizia exmatriculării „studentului” pe atunci C.A. Ionescu de la Universitatea din București, moment cu efecte dezastruoase pentru viitoarea sa carieră, acesta nemaifinalizându-și studiile, mereu aflându-se sub oprobiul public, pentru ca la 2 noiembrie 1918 să înceteze din viață, la numai 38 de ani. Nici posteritatea nu i-a fost îngăduitoare, frecvent fiind apreciat ca „avid de notorietate”, bântuit de un „delir al grandorii”, critic „pătimaș” și „nedrept” etc., pentru ca Mihail Sadoveanu să-l caracterizeze, prin 1952, drept

* Cercetarea a fost finanțată de CNCS – UEFISCDI în cadrul proiectului de cercetare PN-II-ID-PCE-2011-3-1089 [*The Social Uses of Higher Education, Elite Change and Creativity in Romania. The Formation and Transformation of Educated and Ruling Clusters (1919-1949)/ Foloasele sociale ale educației elevate, schimbarea elitelor și creativitate în România. Formarea și transformarea categoriilor educate*]; director proiect: Lucian Nastasă-Kovács.

** Cercetător științific I dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române; e-mail: lucian.nastasa@clicknet.ro.

¹ Caion era pseudonimul sub care s-a impus C.Al. Ionescu contemporanilor și posterității, acesta utilizând de altfel peste două duzini de criptonime.

un „tip grețos, cu nasul strâmb”, un „mișel”, din cauza căruia I.L. Caragiale ar fi părăsit țara „la sfârșitul acestei tragicomedii”².

Ionescu-Caion a trăit însă în spiritul epocii, al societății românești de la cumpăna veacurilor XIX și XX, ce apare disarmonică în multe dintre laturile ei, în care ideea conflictului dintre generații nu este doar o sintagmă la modă, ci o realitate ce a brutalizat îndeosebi mediul intelectual de la noi, cu implicații uneori considerabile³. Mai mult chiar, în acest context, în care se manifestau și frământările inerente la „fin de siècle”, pornirile bilanțiere par a deveni nu doar necesare, ci chiar o modă. La 1899, Nicolae Petrașcu publica un tablou al dezvoltării culturii române din ultimul sfert de veac, *Mișcarea literară și artistică contemporană în România*⁴, în care pune la loc de frunte contribuțiile lui B. P. Hasdeu, V. A. Urechia, Gr. G. Tocilescu, L. Șăineanu. În iunie 1900, D. C. Ollănescu dezvoltă conferința *România de 50 de ani încoace*⁵, o imagine sintetică asupra progreselor noastre politice, pentru ca în 1901, dr. C. I. Istrati să prezinte în cadrul Societății de Științe din București câteva reflecții asupra *Caracteristicii secolului trecut și probabilități relative la secolul actual*⁶, identificând ca specificitate impunerea „științelor pozitive”, din această perspectivă românii beneficiind de patru talente „superioare”: V. Alecsandri, N. Grigorescu, B. P. Hasdeu și Iulia Hasdeu.

Acestei tendințe se asociază și C.A. Ionescu-Caion, fiul unui avocat din capitală, care s-a afirmat încă de pe la 15-16 ani (se născuse pe 25 martie 1880), de pe băncile școlii, prin pasiunea de a citi și de a face critică și istorie literară, motiv pentru care a și trebuit să apeleze la mai multe pseudonime, pentru a fi publicat în presa vremii, când încă nu era major. Deja la 18 ani avea câteva traduceri – sub formă de volum – din Th. Bailey Aldrich, Prosper Castanier, Jonathan Swift, Louis Boussonard, H. de Graffigny, L. Jcolliot ș.a., pentru ca la finele veacului să fie remarcat pentru impetuoșitatea de a face critică literară, de a-și spune cuvântul în chestiuni de ordin cultural, instituțional și chiar politic, de a publica nuvele și eseuri etc. Dar mai presus de orice, Ionescu-Caion era un soi de „protejat” al lui Al. Macedonski, adversar la gloria literară a lui Caragiale.

În aceste împrejurări, când Ionescu-Caion trimite la „Moftul român” un text pentru a-i fi publicat, I. L. Caragiale – în stilu-i cunoscut – îl persiflează pe

² Mihail Sadoveanu, *În amintirea lui Caragiale*, în *Studii și conferințe cu prilejul centenarului I. L. Caragiale*, București, ESLA, [1952], p. 7.

³ Cf. Lucian Nastasă, *Generație și schimbare în istoriografia română (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX)*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1999.

⁴ „Literatura și arta română”, III, 1899 (și extras). Articolul a apărut și în revista franceză „L'Humanité nouvelle” din 10 nov. 1899.

⁵ Publicată tot în „Literatura și arta română”, IV, 1900, p. 671-680.

⁶ „Literatura și arta română”, V, 1901, p. 190-197.

tânărul autor abia trecut de douăzeci de ani în termeni ce vorbesc aproape de la sine: „un lirico-decadento-simbolisto-mistico-capilaro-secesionist, turbat de impresia stupeficanță ce i-a produs-o capelura d-auro blondo-irizo-bronzată”, toată dezvoltarea textului ironic făcându-se sub titlul *Un frizer-poet și o damă care trebuie să se scarpine-n cap ...*⁷ Iar această umoristică-acidă zeflema venea nu de la oricine, ci tocmai de la Caragiale, într-o zi de duminică, printr-un text ce părea menit a tăia orice avânt tinerei speranțe scriitoricești, care până atunci primise doar laude și încurajări.

Însă cum periodicul apărea la vremea respectivă cam la două săptămâni, cu siguranță că Ionescu-Caion a aflat din vreme iminența apariției textului invocat mai sus în numărul din 6 mai (suntem doar în România!), ceea ce ar putea explica tipărirea la aceeași dată a unui articol al lui Caion, *D. I.L. Caragiale și opera lui*⁸, în care ilustrului dramaturg i se contesta talentul, opera sa fiind lipsită de îndemânare și curând perisabilă. Mai mult chiar, atunci când tânărul student va publica un text bilanțier despre *Literatura umoristică în România*⁹, nu va ezita o clipă să-l excludă pe Caragiale din acest Panteon, pentru ca în *Limba literară la 1900*¹⁰ să-l catalogheze pe dramaturg drept un „scriitorăș”, bun doar de a fi un „conțopist” clasa a III-a! Iar astfel de considerații disprețuitoare au tot curs din pana lui Ionescu-Caion, I.L. Caragiale reacționând în felul său, tot în „Moftul Român”, ironizând pe Caion, ajuns în conflict – de pildă – și cu Gh. Bibescu, ce dorea satisfacție chiar prin duel. Este un pretext numai bun de a-l caracteriza pe Ionescu-Caion drept „o lighioană de purice”, „copil de trupă al științei”, care se „rățoieste”, un „Caionică” ridicol ce trebuie băgat „cu nasu în ... ce-a scris”, pentru a încheia numindu-l „domnul Mucea, care n-are mustăți, nici talent n-are”¹¹.

Era stilul lui Caragiale, pe care unii îl înghițeau, alții nu, printre aceștia din urmă numărându-se și Al. Macedonski, ce se vedea de asemenea umilit, enervat de parodiile antisimboliste ale dramaturgului. În acest context, încurajat poate de „protectorul” Macedonski, dar și de alți prieteni și susținători, flatat și de pozițiile ocupate pe la diverse organe periodice de expresie (ca prim-redactor ori cronicar) – unele vădit antijunimiste –, Ionescu-Caion recurge la o strategie de discreditare cu maxim impact în mediul intelectual (atunci, ca și acum), și anume la acuza de plagiat adusă lui Caragiale, care ar fi elaborat *Năpasta* după o presupusă traducere din ungurește a unei drame, *Nenorocul*, a unui anume István Kemény.

⁷ Ion [Luca Caragiale], *Un frizer-poet și o damă care trebuie să se scarpine-n cap ...*, „Moftul Român”, nr.6 (6 mai), 1901, p. 6-7.

⁸ „Românul”, XXXXVIII, 6 mai 1901, p. 562-563.

⁹ „Patriotul”, II, 1901, nr.101 (19 august), p. 1-2.

¹⁰ „Patriotul”, II, 1901, nr.125 (16 septembrie), p. 1-2.

¹¹ Mizilic <I.L. Caragiale>, *Duelul Prințul Bibescu-Caion*, „Moftul Român”, nr. 20 (12 august), 1901, p. 2.

În acei ani, tehnica compromiterii în cadrul înfruntărilor intelectuale nu mai era ceva chiar atât de spectaculos. Mediul scriitoricesc și cel universitar aveau încă proaspete în memorie volumașele lui Nicolae Iorga, *Opinions sincères. La vie intellectuelle des Roumains en 1899* și *Opinions pernicieuses d'un mauvais patriote*, ce reuneau articolele sale din „L'Indépendance Roumaine”¹², în care strategia descalficării adversarilor prin critică și violență de limbaj, prin umilirea orgoliului, devenise o armă deja redutabilă, resimțindu-se matricea intelectuală a impulsivității ca formă de manifestare publicistică în cultura română. Însă a-l acuza pe Ion Luca Caragiale de plagiat putea fi ceva cu adevărat de senzație, iar Ionescu-Caion a obținut ceea ce dorea: furori, dar mai ales vâlvă în jurul numelui său, pe de altă parte suspiciune în cazul dramaturgului.

Evident, nu putem omite în acest context vârsta acuzatorului (abia 21 ani), căruia trebuie totuși să-i recunoaștem nu doar multă aplecare pentru studiu și scris, o imensă dorință de afirmare în câmpul culturii și îndeosebi al literelor, dar și lipsa acelei experiențe care presupune și enorm de multă acumulare de informație și exercițiu analitic. Apoi, dintr-o altă perspectivă, nu trebuie scăpat din vedere faptul că în general tinerii au fost asociați de-a lungul vremii cu ideea de teribilism, indisciplină, disperare, pesimism, scepticism etc.¹³ Ei sunt aceia care manifestă un surplus de energie și un spirit de independență foarte dezvoltat, sunt îndărătnici și insolenți cu cei care îi ofensează, la fel cum la vârsta lor dovedesc multă generozitate, am putea spune chiar naivitate.

Fără a intra în detaliile acuzațiilor aduse prin presă lui Caragiale, schimbările de termeni (*Domnul Caragiale n-a plagiat, a copiat*, după cum suna unul dintre titlurile lui Caion¹⁴), constituirea de tabere pro și contra, abdicările unora etc., reținem aici faptul că dramaturgul îl dă în judecată pe tânărul C.A. Ionescu pentru calomnie¹⁵. Ajuns în fața Curții cu Juri la 3 martie 1902 și având de înfruntat pe celebrul Barbu Ștefănescu Delavrancea, ca avocat principal al lui I.L. Caragiale –

¹² N. Iorga, *Opinions sincères. La vie intellectuelle des Roumains en 1899*, București, Imprimerie de „L'Indépendance roumaine”, 1899; idem, *Opinions pernicieuses d'un mauvais patriote*, București, Imprimerie de „L'Indépendance Roumaine”, 1900. O versiune în limba română a oferit de curând Andrei Pippidi: N. Iorga, *Opiniile sincere și pernicioase ale unui rău patriot*, ed. Călin Strat, trad. A. Pippidi, București, Edit. Humanitas, 2008.

¹³ Vezi Olivier Galland, *Sociologie de la jeunesse*, 4e édition, Paris, A. Colin, 2007; Noortje Berte Tromp, *Adolescent personality pathology. A dimensional approach*, Enschede, Print Partners Ipskamp (Universiteit Amsterdam), 2010.

¹⁴ „Revista literară”, XXIII, 1901, nr. 17 (10 decembrie), p. 266-268.

¹⁵ Vezi asupra acestor evenimente, selectiv, din lucrările cu adevărat documentate: Octav Minar, *Caragiale. Omul și opera*, [București], 1913, p. 101-128; B. Jordan, Lucian Predescu, *Caragiale. Tragicul destin al unui mare scriitor*, București, Edit. Cugetarea, 1939, p. 281-308; Șerban Cioculescu, *Detractorii lui Caragiale*, I, „Revista Fundațiilor Regale”, II, 1935, nr. 10, p. 174-181; idem, *Viața lui I. L. Caragiale*, București, Edit. Eminescu, 1977, p. 194-201; Marin Bucur, *Opera vieții. O biografie a lui I. L. Caragiale*, II, București, Cartea Românească, 1994, p. 155-187; *Procesul Caragiale-Caion*, Cuvânt înainte de Alexandru Condeescu, București, Muzeul Literaturii Române, 1998.

asistat de George Panu, Petre Grădișteanu și P. Missir –, Caion adaugă printre cei plagiați de dramaturg și pe Lev Tolstoi, transformând totodată audierea din 11 martie într-un adevărat „spectacol” doar pentru susținătorii unuia sau altuia. Pentru că trebuie totuși spus că, deși era vorba de o acuzație atât de gravă la adresa lui Caragiale, opinia publică a fost mai puțin interesată de proces, dovadă – comparativ cu alte acțiuni judiciare din epocă – puținătatea publicului asistent la înfățișările în fața curții, dar și a slabei prezențe a cazului în coloanele bogatei presei bucureștene de atunci.

Sentiința pronunțată pe 11 martie 1902, în urma pledoariei lui Ștefănescu Delavrancea¹⁶, dar în lipsa lui C. A. Ionescu-Caion (datorită gripei), îl condamnă pe acesta la trei luni de închisoare corecțională, 500 lei amendă și 10.000 lei despăgubiri civile, sumă imensă pentru anii aceia, când aveam de-a face cu un leu-aur.

În acest context, istoria literară de până acum înregistrează totodată faptul – prezentat de unu sau două periodice din acea săptămână – că la numai trei zile de la condamnarea lui Caion, Consiliul profesoral al Facultății de Filosofie și Litere din București s-a reunit, luând decizia excluderii studentului C. A. Ionescu din învățământul superior, pentru „falsuri spre a calomnia pe Caragiale”¹⁷, deși tânărul nu apelase încă la recurs, pentru a merge în fața unei instanțe superioare. În mod evident, pare o grabă evidentă din partea Consiliului profesoral, ce se cuvine totuși mai bine disecată și apreciată.

Așadar, recurând la Procesul verbal al ședinței din 14 martie 1902¹⁸, aflăm un alt context al exmatriculării lui Caion, deși toți cei prezenți atunci la ședință știau motivele reale pentru care acesta trebuia îndepărtat din facultate, ca o pedeapsă suplimentară, fără putința de a se mai înmatricula vreodată la nicio altă universitate românească. De fapt, se invocă drept pretext al excluderii ceva oarecum asemănător cu acuza studentului la adresa lui I. L. Caragiale.

Concret, despre ce este vorba? „Cazul disciplinar al lui C. A. Ionescu (Caion)”, student în anul III, este principalul punct pe ordinea de zi a ședinței, iar pentru că el vine să circumscrie mult mai bine și direct acest aspect de anume importanță pentru istoria noastră literară și intelectuală, îl vom reproduce ca atare, în întregime, pentru ca în final să mai adăugăm noi câteva comentarii pe marginea documentului.

¹⁶ Inclusă de Vasile V. Haneș în *Antologia oratorilor români*, București, Socec, [1944], p. 121-134.

¹⁷ Cf. „Adevărul” din 16 martie 1902, p. 2, apud Marin Bucur, *Opera vieții. O biografie a lui I. L. Caragiale*, II, p.169, 185.

¹⁸ Aflat în cadrul registrului de procese-verbale ale Consiliului profesoral al Facultății de Litere din București, ce acoperă perioada 20 mai 1897-30 iunie 1907, de la *Arh. St. București / Văcărești, Universitatea din București. Facultatea de litere și filosofie*, dos. 75/1897-1907, f.41v-42v.

**Consiliul Facultății de filosofie și litere
Ședința de la 14 martie 1902**

Proces-Verbal

Președinte: dl. I. Bogdan, decan.

Membrii prezenți: d-nii C. Dimitrescu-Iași, T. Maiorescu, D. Onciul, N. Iorga, O. Densușianu, I. Bianu, C. Rădulescu-Motru, S. Mehedinți și Pompiliu Eliade.

La ordinea zilei:

I) Cazul disciplinar al lui C.A. Ionescu (Caion), student în anul al III-lea al facultății.

Dl. decan arată că, abstracție făcând de recenta condamnare pentru calomnie ce a suferit C.A. Ionescu, acest student al facultății compromite prin purtarea și scrierile sale imorale, în special prin multele falsificate de care s-a făcut vinovat, disciplina universitară, și pune apoi Consiliului întrebarea dacă, în urma unei astfel de purtări C.A. Ionescu mai poate fi îngăduit să figureze printre studenții universității noastre.

Ascultând explicațiunile d-lui decan și ale d-lui Onciul, și având în vedere:

1) Că C.A. Ionescu, student în anul al III-lea la Facultatea de filosofie și litere, și-a atribuit în bibliografia operelor sale publicată pe coperta broșurii *Isus* (București, 1901, Tipografia Curții Regale F. Göbl fii, 22 pag., în 8°) trei scrieri în limba franceză, și anume:

a) *Essais sur la décadence romaine*, Paris, 1899;

b) *Études historiques*, Paris, 1899;

c) *Le culte de Bachus*, 1901, care sunt date toate ca ieșite în editura librăriei Retaux frères la Paris, pe când din catalogul de editură al acestei librării rezultă că nu există nici una din aceste scrieri, iar însuși editorul Retaux a declarat într-o carte poștală ce se află anexată în original la dosarul procesului de calomnie ce dl. Caragiale a intentat lui Caion înaintea Curții cu Jurați, că n-a editat nici o scriere de C.A. Ionescu, că prin urmare această faptă a zisului student constituie un evident falsificat.

2) Având în vedere că C.A. Ionescu a publicat, sub propria iscălitură, în „Noua Revistă Română”, o notiță despre o luptă a lui Mircea cu turcii în 1399, întemeindu-se pe un pretins document din care publică un fragment care, precum a dovedit dl. profesor Onciul, este fabricat de autorul notiței – ceea ce constituie de asemenea un falsificat.

3) Având în vedere faptul relatat de dl. decan, că studentul C.A. Ionescu s-a prezentat, prin septembrie anul trecut, la Universitatea din Iași, și nefiind decât în anul al II-lea de facultate, a încercat să inducă în eroare, printr-o scrisoare dată ca a d-lui Gr. G. Tocilescu, pe profesorii Universității din Iași, cerând să fie admis la examenul de licență sub pretextul că la București este „persecutat” de unii profesori – ceea ce constituie o încercare de fraudă.

4) Având, în sfârșit, în vedere că C.A. Ionescu (Caion) a publicat mai multe articole de revistă și broșuri pline de lubricități și imoralități, precum este fragmentul *Tbenbou* din „Rodica” (nr. 3 din 1902) sau broșura *Din umbră. Moravuri antice* (București, 1901)¹⁹,

Consiliul, fără să se refere la hotărârea Curții cu Jurați, care a condamnat pe studentul C.A. Ionescu (Caion) pentru calomnie prin presă, este în unanimitate de părere că e în interesul disciplinei universitare ca C.A. Ionescu, student în anul al III-lea la Facultatea de

¹⁹ La realizarea ei se inspirase din Prosper Castanier, pe care Caion îl tradusese: *Nuvele antice. Moravuri din timpul decadenței romane*, București, Tip. Adevărul, 1899, 94 p. (Caion asigurase volumul și cu o Notă introductivă, dar și cu numeroase ilustrații).

filosofie și litere, să fie exclus din Universitate, ca nedemn de a mai figura printre studenții ei, și însărcinează în același timp pe dl. decan să aducă această hotărâre la cunoștința d-lui rector, spre a fi supusă Senatului universitar.

II) Cererea preotului D. Georgescu, licențiat în teologie și student în anul I la facultatea de filosofie și litere din Iași, de a fi transferat la cea din București.

Consiliul, neunindu-se în părere cu Universitatea din Iași asupra echivalării licenței în teologie din țară cu bacalaureatul sau cu absolvența de învățământ secundar, respinge această cerere.

III) Rezolvându-se aceste două chestiuni de la ordinea zilei, dl. O. Densușianu cere voie să pună în vedere consiliului o chestie colegială, de natură delicată, asupra căruia d-sa crede că consiliul facultății e dator să se pronunțe. D-sa relevă gravele acuzațiuni aduse prin publicitate colegului nostru d-lui Gr. G. Tocilescu și pune întrebarea dacă nu cumva ar fi de nevoie ca Consiliul, în interesul prestigiului personal al colegului nostru, precum și al facultății întregi, să ceară d-lui ministru al Instrucțiunii Publice să ia măsurile ce va crede de cuviință spre a se face deplină lumină în această afacere.

Dl. T. Maiorescu, la această propunere, face observarea că ar fi mai indicat să se ceară mai întâi d-lui coleg Tocilescu lămuriri asupra măsurilor ce a luat, pentru a înlătura acuzațiunile care apasă asupra d-sale.

Consiliul, admitând părerea d-lui Maiorescu, hotărăște să se facă pentru aceasta o nouă convocare, la care dl. Tocilescu să fie rugat în special ca să asiste, spre a da explicațiunile dorite. Această convocare se fixează pe ziua de sâmbătă, 16 c[urent], orele 4 ½ p.m.²⁰

Drept care s-a încheiat prezentul proces verbal.

[Semnează:] I. Bogdan, C. Rădulescu-Motru, C. Dimitrescu-Iași, T. Maiorescu, D. Onciul, N. Iorga²¹, O. Densușianu, I. Bianu, S. Mehedinți, Pompiliu Eliade

Așadar, sunt invocate alte motive pentru eliminarea lui C. A. Ionescu-Caion din universitățile românești, motive pe care nu le menționează presa vremii (decât în măsura în care sunt citate fragmente din pledoaria lui Barbu Ștefănescu Delavrancea), dar nici cei ce au cercetat acest moment din biografia lui Ion Luca Caragiale.

După cum lesne se poate constata, avem de-a face cu o întrunire a Consiliului profesoral oarecum pretimpuriu plănuită, probabil neștiindu-se când va fi dată o sentință în această speță. Însă Consiliul, prin verdictul său, așa cum l-am reprodus mai sus, ar fi trebuit să constituie un atu forte, în favoarea lui Caragiale, pentru că nu făcea altceva decât să dovedească – printr-o susținere academică – faptul că Ionescu-Caion nu era altceva decât un „falsificator”, nu oricare, ci unul chiar de profesie, datorită recidivelor. Așadar, în inventarea unui anume István Kemény – născocire deja recunoscută de tânărul student – nu putea fi nimic surprinzător.

²⁰ Această ședință nu va mai avea loc, următoarea întâlnire a Consiliului profesoral fiind pe 29 aprilie 1902.

²¹ Imediat, a doua zi după acest Consiliu, N. Iorga a publicat *Un îndemn*, „Epoca” din 15 martie 1902, cu referire directă la Ionescu-Caion, dar și cu acuzații mai grave la adresa lui Gr.G. Tocilescu (text reprodus și în N. Iorga, *Cuvinte adevărate*, București, Edit. Minerva, 1903, p.1-4).

Mai mult chiar, decizia Consiliului pare una radicală, dacă ținem totuși seama de faptul că C.A. Ionescu, student doar în anul III, însă cu o activitate intelectuală și publicistică probabil fără egal printre congenerii lui (nici chiar Iorga nu avusese la 21-22 ani un asemenea palmares, deși s-a impus contemporanilor ca un mare polihistor!), s-a văzut deodată exclus din toate universitățile românești, fără drept de reinscripționare vreodată! S-a invocat o chestiune de deontologie, într-o epocă în care aceasta încă nu era definită, dar mai ales era inaplicabilă. Pentru că la recursul din 10 iunie 1902, George Danielopol – avocatul lui Caion – i s-a adresat direct lui I. L. Caragiale, spunându-i că se află într-o „bună companie”: „La noi, în țara românească, toți autorii români nu s-au ilustrat decât prin plagiere, toți academicienii nu s-au ilustrat decât prin plagiere, toți politicienii prin maimuțareală.” Iar apărătorul își va încheia pledoaria invocând că mai puțin contează cantitatea copiată, cât mai ales gestul de a face asta. Iar în plus, cei care judecă sub semnul imparțialității, nu trebuie ca prin verdictul lor să facă „pe placul acelei societăți compusă din profesori universitari, academicieni, literați etc., care toți au la activul lor plagiate, societate care a făcut pe Caragiale să intenteze proces lui Caion.”²²

Ce sugera la urma urmei G. Danielopol când făcea referință la „societatea” alcătuită din universitari, academicieni etc. ? Probabil că în primul rând se gândea la membrii Consiliului profesoral care îl eliminase pe tânărul Caion, dintre care mulți erau junimiști ori maiorescieni sau, în cel mai cuminte caz manifestau atașament față de acest grup, această „coterie”, cum o numea cineva pe atunci. Iar „complicitățile” cam așa se înfățișau !

Deasupra tuturor se afla Titu Maiorescu, acest *spiritus rector* care dăduse vechii Junimea o nouă semnificație la cumpăna veacurilor XIX-XX, un alt ethos comunitar, promovase o nouă strategie în catalizarea aspirațiilor tinerilor intelectuali, pe unii dintre ei făcându-i *maiorescieni*. Ca universitar în primul rând, Maiorescu este atent mai ales după 1890 în a depista pe tinerii promițători – indiferent de categoria lor socială –, canalizându-i în direcția concepută de el: le supraveghează lecturile, îi invită la el acasă, făcându-le intrarea în lumea influentă, îi poartă în călătoriile de vacanță pe cheltuială proprie, iar unora chiar le găsește soții din familii bune, profită de poziția sa politică și socială pentru a le oferi cu generozitate burse, posturi, șanse de afirmare. Cu alte cuvinte, le oferă protecție și sprijin în ascensiunea socială, cerându-le în schimb loialitate și afirmarea semnelor distinctive de apartenență la un grup bine definit. În felul acesta s-au adunat în jurul lui Maiorescu tineri de mare valoare, ce s-au afirmat apoi în câmpul culturii, în toată complexitatea acestuia.

Din această pleiadă făceau parte mai toți cei prezenți în acest Consiliu profesoral, cei mai mulți datorând direct lui Maiorescu cooptarea la universitate, iar

²² *Apud* Marin Bucur, *op. cit.*, II, p. 173-174, 186.

alții bucurându-se de o acceptare mai mult sau mai puțin tacită din partea lui, în temeiul altor tipuri de complicități.

Ion Bogdan, cel mai longeviv decan al vreunei facultăți din țară²³, căruia în 1902 i s-a încredințat și conducerea celebrei reviste „Convorbiri literare”, din 1901 devenise și cumnatul lui N. Iorga²⁴. D. Onciul a ajuns profesor la Universitatea din București, în 1895, cu sprijinul evident al lui Maiorescu și în înțelegere cu I. Bogdan. Un rol determinant a avut Maiorescu și în destinul lui C. Rădulescu-Motru, încă din anii studenției, căci lui – mărturisește peste decenii acesta din urmă – „îi datoresc și faptul de a fi persistat până la sfârșit cu urmarea cursurilor facultății de litere”²⁵, unde va și ajunge profesor de filosofie. Simion Mehedinți – care din 1907 va prelua și conducerea „Convorbirilor literare” –, precum și Pompiliu Eliade, au fost *maiorescieni* recunoscuți²⁶, la fel ca și alți universitari pe care nu-i regăsim, în documentul de mai sus, dar care deveniseră sau vor deveni voci importante în cultura noastră academică (cum ar fi Mihail Dragomirescu, P. P. Negulescu, Teoharie Antonescu, I. Al. Rădulescu-Pogoneanu, I. Dianu, G. Murnu, Ch. Drouhet, D. Evolceanu, Em. Pangrati, C. Giurescu și mulți alții, prezenți de altfel în volumul *Lui Titu Maiorescu omagiu, XV februarie MCM*, București, Socec, 1900).

Trebuie atașat acestui grup și Nicolae Iorga, care îl cunoscuse pe Caragiale încă din perioada studenției ieșene, când acesta din urmă se stabilise temporar în inima Moldovei cu proaspăta lui soție, Alexandrina Burelly²⁷, mijlocitor fiind socrul de atunci al viitorului istoric, Vasile Tasu, junimist și printre altele bun prieten cu George Panu (care împreună cu A. D. Xenopol alcătuiau grupul celor „trei buni români”), unul dintre apărătorii de acum ai lui Caragiale, și în gazeta căruia – „Lupta” – începuse Iorga să publice din februarie 1890. De altfel, Iorga se afla în grupul de admiratori ai dramaturgului din jurul „Curierului literar”, pentru ca în curând, în al său „Sămănătorul”, universitarul să dezvolte un veritabil cult pentru Caragiale.

²³ A ocupat această funcție din 1898 până la moartea sa, în 1919, cu o scurtă întrerupere ca prorector și rector (1912).

²⁴ Asupra acestui aspect și a semnificațiilor vezi Lucian Nastasă, *Strategii matrimoniale în mediul universitar românesc la finele sec. XIX. Cazul Nicolae Iorga*, în L. Boicu, G. Bădărău și L. Nastasă (ed.), *Istoria ca lectură a lumii*, Iași, Edit. Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 1994, p. 619-630.

²⁵ C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri*, ed. Valeriu și Sanda Râpeanu, București, Edit. Minerva, 1990, p. 35.

²⁶ Ambii fuseseră numiți profesori agregăți provizoriu de la 1 februarie 1901, așadar cei mai noi în facultate (cf. *Arh. St. București/Văcărești, Universitatea din București. Facultatea de litere și filosofie*, dos. 90/1900-1901, f. 79). În plus, Eliade era cumnatul lui Spiru Haret, prin căsătoria cu sora acestuia, Eliza. Nou titularizat era și Ovid Densusianu, de la 1 martie 1901, până atunci fiind suplinitor.

²⁷ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, ed. Valeriu și Sanda Râpeanu, București, Edit. Minerva, 1984, p. 123.

Alăturarea lui Ovid Densusianu acestui „grup de interese” se datora recunoștinței pentru maniera în care au reușit Ion Bogdan și Titu Maiorescu să intervină în iunie 1900, pentru ca filologul să fie recomandat ca agregat, iar mai apoi ca titular (1901), în fața opoziției zgomotoase a lui B. P. Hasdeu. În ceea ce-i privește pe I. Bianu și C. Dimitrescu-Iași, cel dintâi manifesta un soi de „spirit ardelenesc” al solidarității, atât față de Maiorescu, cât și față de Bogdan, în vreme ce „Coco” Dimitrescu era un mai vechi coleg al mentorului Junimii din epoca ieșeană, când fusese profesor la Universitatea de acolo, până în 1885, după care s-a transferat la București, unde în intervalul 1898-1910 va fi rector de patru ori, ocupând totodată și postul de director al Școlii Normale Superioare și apoi al Seminarului Pedagogic (1899-1919).

Aceasta ar fi *grosso modo* situația acestui Consiliu profesoral ce l-a pedepsit atât de aspru pe C.A. Ionescu-Caion, situație ce s-a perpetuat mult timp, de vreme ce în 1913, profund nemulțumit de eșecul numirii la Universitate, D. Nădejde i se adresa lui I. Bianu, arătându-i că „meritele muncii” altora nu vor putea nicicum ieși „în lumina ce ar merita-o din cauza atmosferei de mistificare în care se zbate la noi biata filosofie, sub influența din culise a șefului junimismului decadent, d. Maiorescu, și-a epigonilor săi; dar e clară ca lumina zilei sentința acestora (...) de a identifica interesele universității cu ale coteriei lor și de a transforma în special facultățile de litere în debușeie pentru «destinații» și predestinații ..., căsuțe înconjurate cu zid din str. Mercur 1.”²⁸

Din acuzele aduse de Consiliul profesoral lui Ionescu-Caion, aceea de la punctul 2, în ce privește un fals „dovedit” de către D. Onciul, pe marginea unui articol din „Noua revistă română”²⁹, este de menționat faptul că istoriografia de până acum pe această temă a confirmat ipoteza studentului, fără ca atunci să îndrăznească cineva a pune sub semnul îndoielii învinuirea adusă de profesor³⁰. S-a profitat astfel, de marea autoritate profesională a lui Onciul, pentru a se condamna un așa zis „fals” al lui Caion, neconfirmat de istoriografia ulterioară.

Se cuvine însă a mai atrage atenția asupra punctului III al procesului verbal evocat mai sus, care pentru mai toți cei prezenți avea o subtilă legătură cu cazul Caion, indirectă în fond, dar cu referire directă la necuviința unui coleg de Consiliu, care deși și-a dovedit agresiva insolență față de Gr. G. Tocilescu, mai nimeni nu s-a gândit să-l și tragă la răspundere pentru limbajul și maniera de a-l trata în presă pe mai vârstnicul profesor și coleg. Este vorba de atacul furibund al lui Nicolae Iorga îndeosebi contra lui Tocilescu, dar și a altora din foștii discipoli

²⁸ Marieta și Petre Croicu (ed.), *Scrisori către I. Bianu*, III, București, Edit. Minerva, 1976, p. 14.

²⁹ Const. Al. Ionescu, *Un război al lui Mircea în 1399 (Un document nou)*, „Noua revistă română”, nr. 45 din 1 decembrie 1901, p. 418-419.

³⁰ Ion Pătroi (coord.), *Marele Mircea Voievod*, București, Edit. Academiei, 1987, p. 305.

ai lui B. P. Hasdeu, într-o lungă serie de articole publicate în „Epoca”³¹. Fără a intra în detalii acum, menționăm doar faptul că aceste articole (în deosebi *Cugetări asupra unui banchet de intelectuali și Adversarii schimbării morale*) au generat reacția „Gazetei conservatoare” care îl califica pe Iorga pe parcursul anului 1902 – drept „rușinea intelectualismului român”, „plagiator”, „calomniator al literaturii naționale” etc., ceea ce a atras mai multe procese de presă. Însă faptul că Iorga a utilizat un limbaj extrem de ofensator la adresa lui Tocilescu nu a stârnit cine știe ce „revoltă” ori dezbateri în cadrul Consiliului, ci cu dibăcie s-a ... amânat ziua discuțiilor, care de altfel nici nu au mai avut loc vreodată. Însă atacurile lui Iorga la adresa lui Tocilescu au continuat!³²

În plus, trebuie evidențiat faptul că Ionescu-Caion era un student apropiat lui Gr. G. Tocilescu, pe care l-a invocat laudativ în multe dintre articolele sale de presă, ceea ce ar putea oferi un surplus de justificarea furiei lui N. Iorga contra respectivului pe care – nu demult, pe când acesta avea doar 18 ani – o gazetă îl aprecia ca fiind „un tânăr scriitor, deja cunoscut în literatura noastră”³³. De altfel, cu mai puțin de o lună înainte de acest Consiliu profesoral, Ionescu-Caion publicase un portret elogios la adresa lui Tocilescu, atât în ce privește catedra universitară, cât și Muzeul Național³⁴. Or, în epocă, postul de director al Muzeului era deja râvnit de Al. Tzigara-Samurcaș, care nu de mult devenise nașul de cununie al lui Iorga cu Ecaterina, sora decanului Ioan Bogdan³⁵. Iar aceste asocieri sunt extrem de sumare, conexiunile având o anvergură mult mai largă, dar nu e aici locul de a le prezenta cât de cât convenabil³⁶.

Ce s-a întâmplat cu Ion Luca Caragiale după acest incident se știe deja în detaliu, exagerându-se poate atunci când se afirmă că procesul de plagiat ar fi contribuit major la dezgustul de a mai trăi în România, motiv pentru care se va stabili din noiembrie 1904 în Germania, la Berlin, unde va și înceta din viață la 22 iunie 1912. Însă după procesul lui Caragiale cu Caion au urmat multe altele în care nu „onoarea” dramaturgului era în joc, ci – mai grav pentru el – banii, averea.

³¹ Acestea vor fi reunite în 1903 într-un volum, intitulat *Cuvinte adevărate*, București, Edit. Minerva, 1903, 344 p.

³² Vezi, de pildă, un text mai puțin amintit: N. Iorga, *Colecția de folclor a Ministerului de Instrucție (Scrisoare către d. ministru Haret)*, București, I.V. Socec, 1903, 28 p.

³³ „Foaia populară”, I, 1898, nr. 17 (10 mai), p. 6.

³⁴ Caion, *Grigore G. Tocilescu*, „Forța morală”, II, 1902, nr.15 (17 februarie), p.1-2.

³⁵ Vezi răspunsul lui Al. Tzigara-Samurcaș, *O lămurire*, „Epoca”, VIII, 1902, nr.1952-50 (22 februarie), p. 2. Ulterior, Caion va lua atitudine în ce-l privește pe Iorga, de cele mai multe ori de bun simț, contra sămăntorismului, bunăoară, ori după evenimentele din 13 martie 1906 (Caion, *Cine strică graiul românesc*, „Românul literar”, IV, 1906, 26 martie, p. 198); degeaba a „ridicat tinerimea” N. Iorga – scria Caion –, acesta neputând „să facă deosebirea între noțiunea de limbă și cea de națiune”.

³⁶ Vezi în acest sens Lucian Nastasă, *Intimitatea amfiteatrelor. Ipostaze din viața privată a universitarilor „literari” (1864-1948)*, Cluj, Edit. Limes, 2010.

De ce să-l fi dezgustat și mâhnit atât de mult o dispută cu un tânăr student, pe care a reușit să-l îngenuncheze „din start”?

Puțină lume s-a arătat însă interesată de destinul lui C. A. Ionescu-Caion după acest eveniment. Mai toți anii pe care i-a mai avut de trăit au stat sub efectele perverse ale procesului cu I.L. Caragiale. Este totuși de semnalat faptul că în urma recursului din 10 iunie 1902, mult mai captivant decât judecata anterioară, la care – printre altele – Nicolae Iorga s-a dat în „spectacol”³⁷, în fața unei apărări de data asta tratată cu mai multă seriozitate, Ionescu-Caion a fost achitat în unanimitate de completul de jurați. Chiar și în acest context, tânărul scriitor și gazetar a rămas un „exmatriculat”, a cărui carieră a eșuat cu doar câteva luni înainte de a-și trece licența. În plus, a rămas toată viața cu sentimentul că însuși I. L. Caragiale, prin textele denigratoare și ofensatoare din „Moftul român”, prin acuzațiile de „imoralitate” aduse tânărului student, îl împinsese să-l acuze de plagiat, cu toate consecințele respective.

Din nefericire, urmările procesului au fost resimțite și de familia lui Ionescu-Caion, tatăl, Alexandru Ionescu – avocat la Creditul Rural –, falimentând, în vreme ce mama, împreună cu el și o soră, s-au retras la Paris, ajungând – se pare – în sărăcie. Caion a figurat în capitala Franței drept corespondent al ziarului „Viitorul”, dar și ca de funcționar pe lângă Legația României, continuându-și totodată activitatea scriitoricească și de jurnalist. În anii neutralității României din Primul Război Mondial, sub direcția lui Ionescu-Caion a apărut la București periodicul „L’Eclair”, ce susținea interesele germano-austriece, curent în care se înscriau de altfel multe alte publicații, precum „Universul”, „Ziua” lui I. Slavici, „Lupta” lui C. Racovschi, „Libertatea” lui N. Fleva etc.³⁸ Era o convingere a sa, a celui care în 1915 a și publicat o broșură interesantă (*La guerre européenne. Sparte contre Athènes. France et Allemagne*, Bucarest, 1915, 42 p.), într-un context deja regândit cu o mai mare deschidere nu demult de către Lucian Boia³⁹. Iar patriotismul lui Ionescu-Caion nu poate fi pus la îndoială. În vreme ce mulți alți intelectuali au optat să lupte... prin birouri (îndeosebi la Cenzură), tânărul oponent al lui Caragiale a murit eroid pe front, cu puțin înainte de sfârșitul conflagrației.

³⁷ Vezi și articolul acestuia din „Epoca”, intitulat *O părere de rău*, reprodus apoi în N. Iorga, *Cuvinte adevărate*, București, Edit. Minerva, 1903, p. 133-138, cu ironii la adresa lui Ionescu-Caion și a avocaților acestuia, G. Danielopol și Tanoviceanu, dar și în ce-l privește pe Gr. G. Tocilescu.

³⁸ Cf. Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, Socec, 1921, p. 116.

³⁹ L. Boia, „Germanofilia”. *Elita intelectuală românească în anii primului război mondial*, București, Humanitas, 2010.